

Marginalia

Dirk Coster

bron

Dirk Coster, *Marginalia*. Van Loghum Slaterus & Visser, Arnhem 1919

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/cost006marg01_01/colofon.php

© 2017 dbnl / erven Dirk Coster

Voorwoord.

Totnogtoe heeft de auteur van deze bladzijden het niet gewaagd, het overgroot aantal gedrukte schrifturen in Holland nog te vermeerderen.

Deze handvol gedachten is het eerste van een twaalfjarige litteraire werkzaamheid, dat ik het publiek in boekvorm aanbied. Wat de eerste periode van het menschenleven, die achter mij ligt, mij te weten heeft gegeven, heb ik getracht sâam te vatten en nêer te leggen in deze bladzijden. Het

mogen er weinige zijn, maar méér heeft mij het leven vooralsnog niet te weten gegeven. Het is het eenige, wat uit veel waan en zelfbedrog, ik mocht behouden...

Het neêrschrijven van deze luttele gedachten was mij geen geringen arbeid, een arbeid van inkeer vóór alles. Het zijn de antwoorden op de scherpe vraag, die ik mij voortdurend heb gesteld: ‘wat weet ge, wat weet ge wezenlijk en voorgoed?’ De groote bekoring waarmede ik hierbij te kampen had, was de verleiding van de litteratuur en van den litterator in mij, die telkens geneigd was, zich

de onbijzonderheid zijner conclusies te schamen, en voor wien het zoo gemakkelijk was, deze onbijzonderheid te verhelen onder een kleed van bijzondere woorden. Ik geloof deze verleiding in hoofdzaak te hebben weerstaan. Al is hier alles betrekkelijk, al is de leugen het onafscheidbare bestanddeel van ieder onzer woorden, al raak ik ook hier met woorden vaak begrippen aan, van wier *o n m e t e l i j k e* *w e z e n l i j k h e i d* ik wellicht slechts een verward vermoeden mocht ontvangen, toch geloof ik niet, hier één woord te hebben toegelaten, waarvoor ik niet tenminste iets heb betaald.

Mogen enkelen in dit kleine boek iets herkennen van de geschiedenis hunner ziel, van hun verdwalingen en onverwachte uitredding, zoo behoef ik mij de uitgave van dit boekje niet te berouwen. Om hen te bereiken, stuur ik dit boekje de wereld in. Bij anderen, wier ziel wellicht andere wegen is gegaan, kan ik mij slechts verontschuldigen voor de teleurstelling, die het hun wellicht bereiden zal.

Want ieder boek zoekt in de wereld naar slechts enkele ziels-verwanten...

DIRK COSTER.

DELFT, September 1919.

Marginalia.

De groote scheidslijn die de menschheid verdeelt, loopt niet tusschen goed en kwaad, tusschen de goeden en de boozen, maar tusschen de levenden en de levenloozen. Tusschen hen die haten en liefhebben kunnen, en hen die niet haten

nòch liefhebben kunnen. Tusschen hen die toornen en vergeven kunnen, en hen die niet toornen doch nimmer vergeven kunnen. Tusschen hen die misdaden en schoone daden volbrengen kunnen, en hen die nòch kwaad nòch goed kunnen zijn.

Moderne menschheid.

Alle volmaking beoogt volkomen vreugde.

Geen groot levensideaal, hoezeer ook redelijk gegrondvest, dat niet oorspronkelijk ontstaan is uit een redeloos visioen, en geen visioen, dat niet ontstond uit een reeds aanwezige zielsvreugde.

De zielskracht, die in de menschheid woont, weerschittert uit haarzelve aan den horizon des levens in visioenen van volmaakte vreugde.

De gansche ontwikkelingsgang der menschheid, de gansche ontwikkeling van den mensch in pijn en zelfzucht, zou één voortdurende wanhoop zijn, wanneer zij niet voortdurend door de beloften van de ziel werd doorgloord.

De belofte van de ziel in de historie, is het onweerhoudbare, altijd zich herhalende verschijnen van den zuiveren mensch, die lijdt in vreugde en dankbaarheid; de belofte van de ziel in den mensch, is het ééne oogenblik van schoonheid en waarachtigheid, dat door een groote liefde of een overmachtig lijden opgeroepen wordt.

De vage glorende belofte van de ziel in den gewonen mensch, zou misschien nooit zijn verstaan, wanneer zij niet in de historische gestalten van de groote waanzinnigen van ziel en zielsgeluk, haar stralende bevestiging gevonden had.

De invloed der groote levensideeën, het magnetische voorbeeld der groote gelukkigen die deze ideeën schiepen en belijdden, is onmeetlijk geweest. Maar onmeetlijk is ook het noodlot, dat hun misbegrip over de menschheid heeft gebracht.

De ziel der menschheid droomt zich een verre en volkomen vreugde; de natuur der menschheid snakt naar onmiddellijk genot, en ziet zich dit genot ontnomen terwille van een niet-begrepen, niet-bestaande vreugde.

De natuur, die haar genot terwille van een verre, niet-bestaande vreugde teloor ziet gaan, roept het verstand te hulp, om de idealen dier vreugde om te smeden tot middelen van direct genot.

Overal waar de groote levensidealen sterven, en tot dogma's en drogredenen heropstaan, is de ziel gevallen in de hinderlaag, die natuur en verstand haar spanden.

Drie verwoestende krachten beheerschen de menschheid en ieder menschenleven afzonderlijk: vrees, groote blinde lust of kleine zwakke lust, die zich tot verstand omvormt en tot verstand verheimelijkt.

Hoewel deze drie krachten vereenigd in de menschheid en den mensch hun werk verrichten, zoo toch zijn de drie perioden der moderne geschiedenis beurtelings door deze drie krachten overheerscht: de middeleeuwen stierven uit aan de vrees, die het louterende aardsche leven van

den mensch verwijderde, en slechts enkele zuivergeboren zielen tot ontwikkeling deed komen; de Renaissance ging ten onder aan wilden lust en vraatzucht der zinnen, waarop weder de nieuwe, doodsche vreesachtigheid volgde, die den modernen tijd verdorven heeft en vervalscht.

De levensvrees der Middeleeuwen was machtig en open: de mensch wierp vastberaden het natuurlijke leven van zich af, of wel stortte zich blindelings in den donkeren stroom der hartstochten; de levensvrees van den modernen tijd was zwak en arglistig: de mensch vreesde de

natuur en haar verpletterende vergeldingen evenzeer, doch was niet meer bij machte, zich zelf in zijn natuurlijkheid te erkennen en te verwerpen. Met zelfbedrog en drogredenen bleef hij zich in zijn natuurlijkheid behoedzaam handhaven.

De diepste oorzaak van de machteloosheid der 19de eeuw, om zich een reddende en richtende Godsdienst te scheppen, ligt in de voorzichtige natuurlijkheid van den modernen mensch, die zich

het intellectualisme tot orgaan geschapen heeft. Slechts groote zelfverwerping en machtige vreugde van de overwinnende ziel, kunnen tesamen religiën scheppen.

Gelijk de gezuiverde levensvreugde, die het Christendom de menschheid aanbood, tot een onmenselijk ascetisme heeft geleid, zoo heeft het gezuiverde begrip der persoonlijkheid, dat het individualisme

gaf, geleid tot een onmenselijk egoïsme. Sinds driehonderd jaren is het intellectuele Europa een kweekplaats van levenlozen.

Door de analyse, die in de 19de eeuw overheerschte, meende de 19de eeuwse mensch te kunnen bewijzen, dat het geluk der liefde, der toewijding, der vroomheid, een illusie was. Er is geen grenzenlooser aanmatiging denkbaar van het verstand tegenover het leven. Dat wat nu

eenmaal *is*, wat den mensch nu eenmaal geluk verschaft, een illusie te noemen, hoewel het *is*, hoewel het geluk verschaft. Men kon even zoo goed de zon ontkennen, omdat onder millioenen zienden enkele rampzalig blinden haar licht niet vermogen te zien.

Toen de 19de eeuwse mensch de liefde, de vroomheid, de toewijding meende te analyseeren, analyseerde hij in werkelijkheid niets anders, dan zijn eigen onmacht tot liefde, tot vroomheid, tot toewijding. Deze onmacht was ontstaan, doordat zijn egoïsme en zijn verstand (dat in den dienst

van dit egoïsme stond) de kiemen van liefde en vroomheid en toewijding in haar
eersten groei reeds hadden verstoord en onvruchtbaar gemaakt. Dus analyseerde hij
in werkelijkheid niets anders, dan - de doode overschotten van zijn eigen analyse.

De schoone valsche namen, die de 19de eeuwsche mensch aan zijn levenssmarten wist te geven, maakten hem des te onherroepelijker tot den gevangene van die levenssmart.

Op dit gevaarlijke spel, de analyse van wat reeds door de analyse was gedood, baseerde de 19de eeuwse mensch een levensbeschouwing, en door deze levensbeschouwing trok hij telkens nieuwe geslachten van menschen denzelfden doodelijken cirkel in.

Terwijl de 19de eeuwse mensch aan zijn voortreffelijkheid meende te lijden, leed hij in werkelijkheid aan zijn minderwaardigheid. Zijn bovenmenselijkheid, die hem scheen te kwellen, was in werke-

lijkheid niets dan benedenmenschelijkheid. De tragedie van de 19de eeuw onthult zich, tegenover die van vroeger eeuwen, in laatste instantie als - de tragedie van het egoïsme.

Het is van grootsche beteekenis, dat wel de 19de eeuwſche mensch het wezen van zijn levensſmart door ſchoone namen kon vervalschen, doch zich van deze ſmart zelve nimmer kon ontdoen.

De schoone mélancholie en het oneindige verlangen, waaraan de 19de eeuwse mensch meende te lijden, waren in werkelijkheid niets anders dan - de waarschuwing van zijn geweten.

Herinnering en voorgevoel.

Waarheid is: alle weten dat het geluk en den bloei der ziel bevordert. Al het overige is niets dan leugen.

Er zijn drie wijzen waarop de mensch een levenswaarheid weten kan: voorgevoel; klaar doch krachteloos weten; en levend weten dat terzelfdertijd reeds daadkracht is.

De mensch komt op aarde met alle instincten der stof, maar ook met alle voorgevoelens van alle waarheden des geestes. Beide sluimeren.

Slechts een oneindig klein deel van 's menschen universum komt gedurende het leven tot ontwaking.

De benauwdste droom is, te weten te dromen en toch niet te kunnen ontwaken. Zulk een benauwde droom is ook het leven. Deze benauwing ontstaat uit de aanwezigheid van duizenderlei nieuwe onbereikbare ziels- en lichaamsstaten,

waarvan de mensch desniettemin de mogelijkheden in zich voelt. Wat de vromen het voorgevoel des hemels noemen, is een gevoelsfeit van physio-psychologische tastbaarheid.

De groote, halfbegrepen waarheden, waarmee zoovele menschen spelen, zijn voorgevoelens, die in hen vruchteloos worstelen met een overmachtigen slaap.

Voorgevoel en herinnering beheerschen het menschelijke geestesleven.

Het geweten in den mensch is het ingeboren voorgevoel van alle schoonheid en alle rechtvaardigheid.

Het goede geweten is de natuurlijke glimlach der geruste ziel.

De mensch kan alles in zich zelf vervalschen, slechts het zuivere geweten niet. Vanuit een ander gebied, onbereikbaar voor het bewustzijn, brengt het de vergelding van geluk of smart over den mensch, de vergelding van leven of - dood.

De eindeloze ijver van het verstand, om zich zelf tegen de aanklacht van het geweten door zelfbedrog te verdedigen, berust op een verkeerde voorstelling van de werking van het geweten.

Het eenige wat de eindeloze ijver van verontschuldiging en zelfbedrog door het verstand bewijst, is de overmachtige wezenlijkheid van het geweten.

Het geweten antwoordt niet met een bepaalde aanklacht op een bepaalde wandaad. Het goede geweten is de ingeboren zekerheid der ziel van hare toekomst; het slechte geweten is de duistere schrik der ziel, die zich den weg tot deze toekomst voelt versperd of afgesloten.

In den lageren mensch is het geweten niets dan donkere benauwenis, in den hoogerem mensch loutert dezelfde kracht zich tot zoet verlangen naar alle schoonheid.

In den lageren mensch is het geweten onwetend-wetend, in den hongeren mensch zijn weten en geweten één geworden.

Er zijn twee wijzen van herinnering in den mensch, die welke natuurlijk kan heeten, en die welke boven-natuurlijk genoemd moet worden. De natuurlijke herinnering geeft den mensch den chaos van zijn doorleefd leven ongezuiverd weer,

de boven-natuurlijke herinnering zuivert dezen chaos, en geeft den mensch onmiddellijk aan, wat in zijn leven waar en onwaar, wezenlijk en onwezenlijk was, schoon en onschoon.

De hogere herinnering in den mensch is een terugziend geweten.

De herinnering openbaart den mensch, met onbetwifelbare zekerheid, dat hij twee wijzen van leven heeft: de innerlijke en de uiterlijke, die beide aan eigen wetten gehoorzamen en absoluut van elkaar gescheiden zijn. Een innerlijk en een uiterlijk zien, een innerlijke en een uiterlijke bron van smart of vreugde.

De oogenblikken, die de herinnering van den mensch als schoon erkent, zijn steeds de oogenblikken, waarop hij zich als 't meest waarachtig moet erkennen. De absolute identiteit van waarheid en geluk, ofwel van goedheid en schoonheid, onthult zich in de hoogere herinnering.

De mensch kan in het oogenblik zelf gemeend hebben, zeer gelukkig te zijn, en de hogere herinnering toont hem als zeer ongelukkig; de mensch kan in het oogenblik meenen zeer ongelukkig te zijn, en de herinnering kan hem naderhand doen blijken, dat hij zeer gelukkig is geweest.

Slechts die oogenblikken staan stralend in de hoogere herinnering, waarop de mensch de wereld, 't zij in smart, 't zij in vreugde, s c h o o n h e e f t m o g e n z i e n .

Hoewel de identiteit van schoonheid en goedheid zich in de herinnering onthult, is de aanwezigheid der goedheid slechts te vinden, dank zij de schoonheid. Het eenige wat de hogere herinnering den mensch o n m i d d e l l i j k te onderkennen geeft: het is de schoonheid, het zijn de oogenblikken, waarop de wereld schoon

was voor zijn oogen. Dit is het onwankelbaar criterium dat den mensch gegeven is, om daarna met eigen kracht en wijsheid verder te gaan, en zich bewust te worden, door talloze vergelijkingen, dat de onverklaarbare aanwezigheid van deze schoonheid slechts door de aanwezigheid der

goedheid te verklaren is. Dit is een feit van groote consequentie. Het bewijst, dat de schoonheid de gebruiksvorm der goedheid is, de wijze waarop de goedheid aan de ziel genietbaar wordt, zichtbaar, smaakbaar, tastbaar.

In de jeugd wordt de schoonheid, dat is het schoone zien der dingen, aan den mensch gegeven, in later jaren wil zij nog slechts veroverd zijn.

Wanneer de ziel in den jongen mensch ontwaakt, werpt hare zuiverheid een vluchtigen straal van onuitsprekelijke schoonheid over de wereld, - die daarna door de noodwendigheid harer eigen ontwikkeling verduisterd wordt.

De onbegrijpelijke schoonheid, die de jonge mensch bij zijn ontwaken tot het leven over de wereld stralen ziet, is de onverdiende maar onschatbare belofte van de ziel.

Zonder goed te zijn en onbeproefd, openbaart zich aan den jongen mensch één oogenblik de schoonheid van de wereld, opdat hij later wete, dat er iets verloren is, opdat hij zich eenmaal bezinne, of hervinding mogelijk zou zijn.

Het eerste oogenblik van goedheid in den mensch, is het eerste zelfgewonnen gloren van de vreugde, het eerste zelfbeheerschte lichten van de schoonheid - vanuit zijn oogen, over de wereld.

Van de schoonheid door de goedheid weder tot de schoonheid. Zoo beschouwd, is het paradijs van den heiligen mensch alreeds op aarde. De liefde en de goedheid schijnen middenpuntvliedend, en

zijn in werkelijkheid middenpuntzoekend. Door voor anderen te leven, leeft de goede mensch op de schoonste wijze voor zich zelf. Alle waarachtig altruïsme is gezuiverd egoïsme.

De schoonheid is innerlijk licht, dat vanuit de ziel, door het medium der vleeschelijke oogen, uitvloeit over de wereld.

Het eindpunt van alle levende moraal is aesthetisch. De levende moraal leidt den mensch in tot de schoonheid.

Vele menschen meenen de goedheid als goedheid te kunnen vinden en genieten, en de waarheid als waarheid. Zij vergissen zich. Zij vonden de waarheid en de goedheid in zich zelf door middel der schoonheid en bezitten haar als schoonheid. Slechts hebben zij zich het wezen van hun geluk niet bewust weten te maken.

In dezen verwarden, naar alle zijden vervalschten tijd wordt wellicht door vele eenvoudigen veel hemelsche schoonheid gezien, waarvan nooit wordt gesproken, ofwel gesproken met leelijke, geleende woorden.

Levenskracht.

De enige leidskracht tot geluk, zelfs door misdaad en verdwaling heen, is de levenskracht in den mensch neergelegd. De centrale taak der toekomst is, dat de geslachten der menschen leeren, elkander deze levenskracht ongeschonden over te dragen.

Het bewustzijn dat de levenskracht in den mensch, onderworpen aan de werking van eeuwige wetten, aan het einde geluk en liefde en wijsheid moet baren, zelfs na eeuwen en eeuwen ontwikkeling, moet de grondslag worden van een nieuw gezuiverd optimisme.

Aan het leven loutert zich de levenskracht tot liefde.

Zoo groot de levenskracht in den mensch is, zoo sterk is zijn drang naar het geluk.
Volkomen levenskracht is onweerstaanbare strooming naar het geluk.

De levenskracht dwingt den mensch te begeeren, en al begeerende naar het goede toe te leven.

De levenskracht vangt aan met blinde begeerten. Doch de pijn, die de blinde begeerten der levenskracht vergezelt, de bittere knaging van het onvervuld-blijven, en de nog bitterder verwondering van het vervuld-worden, moet de blinde levenskracht op den langen duur ziende maken.

De levenskracht zoekt met onstuimigheid zichzelf, en vernietigt zichzelf tot iets hoogers. Het verstand zoekt met voorzichtigheid zichzelf, en blijft altijd zichzelf vinden.

Wanneer een hartstocht zoo waarachtig is, dat de mensch anderen èn zichzelf verwoesten wil, zoo heeft hij alreeds het beginsel in zich van een hooger liefde.

Levenskracht is kracht tot overgave. Aan tranen en aan vreugde, aan goed en aan kwaad, aan berouw en aan hoop, aan haat en aan liefde. Wat zich geven kan, zal zich aan het einde aan de liefde moeten geven.

De enige heilzaamheid van het kwaad ligt in de hevigheid van het kwaad, waardoor het zichzelf kan vernietigen. De razernij van den verkeerden wil is een der vele wijzen, waarop deze wil in den mensch kan wedergeboren worden.

Het is meestal beter voor den mensch, door het geweld zijner hartstochten geheel gebroken te worden, dan slechts ten halve, en daarna te leeren met zijn hartstochten economisch om te gaan.

Het natuurlijke leven is een proces van zelfvernietiging. Maar uit deze zelfvernietiging tracht steeds een groter kracht herboren op te staan. - De mensch heeft de gevaarlijke vrijheid, dit proces te verstoren.

Het is beter in de ruwe zelfzucht van de hartstochten te leven, dan in de voorzichtige zelfzucht van het verstand. De hartstocht raast naar zelfvernietiging, het verstand beoogt voorzichtig zelfbehoud. Het verstand verzwakt het proces der zelfvernietiging, maar verlengt en verlangzaamt het daardoor oneindig.

Het verstand is een zwakte-verschijnsel. Op het oogenblik dat de levenskracht verzwakt, en toch niet tot liefde wordt wedergeboren, op het oogenblik tusschen lust en liefde, aanvaardt het verstand zijn kille heerschappij.

Het leven van vele mensen is een wissel-zelfbedrog van zinnen en verstand. Het verstand overtuigt den mensch van zijn eigen voortreffelijkheid, en de zinnelijkheid overtuigt den mensch van zijn wijd vermogen tot liefhebben.

In duizelingwekkend zuivere samenwerking weven zinnelijkheid en verstand hun sluier over den afgrond van de natuurlijke liefdeloosheid van den mensch. Ieder afzonderlijk zouden zij machteloos zijn om dit te volbrengen; tezamen eerst zijn zij almachtig.

Want het verstand alleen zou niet in

staat zijn, om op den langen duur den mensch zijn eigen liefdeloosheid te verhelen. Hetzelfde verstand, dat dienen moet om hem te verontschuldigen, zou hem moeten aanklagen. Eerst wanneer de zinnelijkheid, met hare valsche teederheid voor sommigen zijner medemenschen, den mensch de schijn-bewijzen heeft geleverd,

dat hij veel en wijd kan liefhebben, eerst daarna kan het verstand zijn zelf-aanbiddend werk beginnen.

En ook deze zinnelijkheid alleen zou zich de valsheid harer teederheden niet kunnen ontveinzen. Want na iedere bevrediging der zinnen, na ieder bezit, na

iedere zekerheid zelfs, scheurt de illusie van de valsche, zinnelijke teederheid plotseling open, en laat de diepe, koude onverschilligheid voor het andere wezen, voor de menschelijke ziel, die het lichaam bezielt, een oogenblik schrikwekkend blootkomen.

Dan schiet wederkeerig het verstand te

hulp, en stelt den mensch, die zich zijn eigen Niets bewust te worden dreigt, schielijk gerust. Vanuit het eenmaal vastgegroeide dogma zijner voortreffelijkheid levert de mensch zich duizend bewijzen voor één, dat niet aan zijne zijde onmacht tot liefde was, maar aan de andere zijde

onwaardigheid om deze voortreffelijke liefde te verdienen. En hij heeft vergeten, dat dit dogma zijner voortreffelijkheid aanvankelijk in dezelfde zinnelijkheid zijn oorsprong nam, die thans haar werkelijk karakter in hem onthult.

Zoo weven verstand en zinnelijkheid

tezamen den waan, die gansche levens beheerscht, en hun vergunt, hun zelfzucht tot het einde toe te cultiveeren, hun groote, onbegrepen, liefdevolle hart ten toon te stellen, en iedereen aan te klagen, behalve zichzelf.

Het verstand is de dienaar van het natuurlijke Ik, gelijk de wijsheid de dienaressen van het hooger menschenlijke Ik is.

Het verstand heeft ten taak, alle wandaden van het natuurlijk menselijke Ik te verontschuldigen, en door deze verontschuldiging den weg tot nieuwe wandaden open te houden. Het verstand is een machtig dienaar, doch het Ik is een grenzenloos tyran. Iedere wandaad, die

het verstand heeft verontschuldigd, lokt steeds een zwaarder wandaad uit, die verontschuldigd worden wil. Doch deze tyrannie van het Ik is terzelfdertijd de redding van het Ik. De altijd verzwarende taak doet ten slotte het verstand van grenzenloze vermoeienis bezwijken.

Het verstand is bewustgeworden natuurlijke levenskracht, geestgeworden egoïsme.

Grooter en universeeler gevaar dan de hevigheid der begeerten, is de verzwakking der begeerten voor den mensch en voor de menschheid. Want zoo de begeerten in den mensch nog slechts zwak optreden, en toch niet tot liefde zijn wedergeboren, zoo zetten zij zich om tot ver-

stand, en de wreedheid der natuur wordt wreedheid van den geest, en hoe onschadelijker de zelfzucht in den mensch zelf nog slechts schijnt op te treden, des te verwoestender kan haar inwerking worden op de wereld. Want de wilskrachtig booze mensch volvoert zijn eigen kwaad,

en draagt de vergelding zijner daden; de levenszwakke booze mensch dwingt zijn verlamde begeerte op aan de blinde levenskrachten om hem heen, en door deze krachten den drang en de motieven tot verwoesting in te blazen, kan zij zich tot in het grenzenlooze verveelvuldigen.

En daar het verstand (of wreede geest) slechts tot zulk een heerschappij kan komen, dank zij de zwakke of verzwakte begeerte, zoo schuilt in de verzwakking der hartstochten een wijder gevaar, dan in allen blinden hartstocht zelve.

Waren er geen lagen van oude beschaving, waarop de nieuwe beschavingen altijd weer komen te rusten, zoo zou het verstand van den mensch tot niets anders in staat zijn, dan het recht van den sterkste te formuleeren en de middelen te beramen, om dit recht te handhaven.

Doch daar, voorzoover de blik reikt, in de oude beschavingen altijd alreeds wijsheid en liefde ontbloeid zijn, is het verstand de gewetenlooze beroover geworden van deze wijsheid en deze liefde, om er zijn wreede zelfzucht onder te verhelen.

De levenskrachtige mensch, die zijn begeerten tot eigen daden worden laat, kan meestentijds zijn kwaad overzien, en ontvangt de vergelding zijner daden. De verstandelijke mensch, die zijn begeerten in anderen daad laat worden, onttrekt

zich aan alle vergelding, en kan zijn eigen kwaad niet overzien. Hij kan niet weten, tot welken schrikkelijken oogst de zaden uitgewoekerd zijn, die zijn verlamde begeerte spelend uitgeworpen heeft.

Al te heftige liefde voor de dieren is een vorm van mensenhaat.

De menschenhaat, die zich middellijk door de liefde tot de dieren openbaart, is van tweeërlei natuur: er is een haat die uit teleurstelling ontstaat, en er is een haat van nature. De eerste is eenvoudig van wezen en sluit, als teleurgestelde liefde, de innerlijke gemeenzaamheid met het menselijke nog in zich. Eerst de andere

haat, die zich middellijk in de liefde tot de dieren openbaart, is onmenselijk en somber, en mysterieus. Zij is een bekentenis van onmacht, om den mensch lief te hebben. In deze des te woestere, fanatieke en blinde teederheid is een geheime smart en een geheime dorst verscholen: om althans in de gemeenschap met deze schep-

selen der natuur een vluchtige teug te kunnen smaken van den drank der zuivere, onzinlijke, onbaatzuchtige liefde, waarnaar de ziel haarondanks is gedoemd te smachten. In zijn 'Nagelaten Bekentenis' heeft Marcellus Emants aan deze wijze van liefde tot de dieren zijn aandacht verleend.

Ook hierin evenwel weet de mensch zich voor zichzelf te verbergen en zich gerust te stellen. Zijne buitengewone liefde voor de dieren verklaart hij als het vermogen, om ver over de grenzen van het gewoon menselijke te kunnen liefhebben.

Hij vergeet, dat zijne liefde daar pas aanvangt, waar die der andere menschen verzadigd raakt en uitloopt. Zoo weet hij ook nog in zijne somberste liefdeloosheid, de zekerheid van zijn teeder hart te vinden!

De mensch des verstands leeft zonder lust en zonder liefde. Hij heeft geen lusten meer, en nog geen liefde, - en in deze eindeloze leegte blijft hem het spel met zijn eigen verstand alleen nog over.

De onkuische ziel bewoont een helsche wereld. Want de onkuische ziel is gedoemd, tot alle dingen in een zintuigelijke, tot alle mensen in een sexuele verhouding te staan. En daar het aantal dingen, dat hem zintuigelijk streelt, het aantal mensen, dat hij sexueel verkiest, oneindig

klein is tegenover de som van afstooting die hem dagelijks omgeeft, zoo is hij veroordeeld, de nooit eindigende siddering van eenen oneindigen afschuw te ondergaan. Dit is de tastbare hel op aarde. Vandaar het onleschbare verlangen naar zinnelijke schoonheid en aardsch genot in zulke

zielen, als de korte en steeds korter wordende leniging van een eindeloozen nood.
Het is van zulke zielen, dat het geheimzinnig woord der Evangeliën werd gesproken,
dat van wie niet heeft, nog zal genomen worden - 'ook wat hij heeft.'

De laatste lust van de tot verstand verstorven begeerte is meestentijds de geestelijke heerschezucht. De geestelijke heerschezucht is de geest-geworden verscheuringsdrang van den natuurlijk gebleven mensch, het natuurlijk menschelijke roofdier.

Wat bandelooze wellust is voor den natuurlijken mensch, wat liefdeverlangen is in den herboren mensch, dat is voor het verstand de geestelijke heerschezucht: drang zijn werking eindeloos uit te breiden over de wereld.

De drang van het verstand, om zijn gedachten over allen uit te breiden als een wreed gebod, is het demonische tegendeel van het verlangen van de liefde: met alle zielen één te worden in een vuur van vreugde.

Zelfs al zou het heerszuchtige verstand de gansche wereld tot zijn speeltuig maken: zoo toch werd zijn macht nooit iets anders, dan het verstrooiïngspel zijner eigen doelloosheid.

**De rust, waar de liefdevolle mensch naar smacht, is de hartstochtlooze zaligheid
b o v e n het leven. De rust, waar de liefdelooze mensch naar smacht, is de smartelijke
strijd der hartstochten i n het**

leven. Wat voor den een nog slechts de donkere aardsche beproeving is, is voor den ander de reddende hemel, die hem in de verte wenkt.

Liefde en liefdeloosheid.

De weg tot liefde voor hen, die niet liefhebben, gaat door de gloeiende woestijn der hartstochten, of door de ijswoestijnen van het verstand. Ofwel door de brandende of koude zelfzucht.

De twee-eenige tragedie waartoe ieder innerlijk menschenleven zich herleiden laat, die ieder groot kunstwerk beheerscht, is: de strijd o m liefde, om liefde te kunnen geven, - en de strijd d e r liefde, om liefde te mogen ontvangen.

De foltering voor den liefdeloozen mensch is alle liefde, die hem wordt gegeven; de beproeving van den liefdevollen mensch is alle liefde, die hem wordt onthouden.

Liefde wekt liefde op, echter slechts in den liefdevollen of hartstochtelijken mensch.

De boozen, die tot liefde genezen werden door de liefde die hun werd gegeven, hadden alreeds lief, echter op verkeerde of lagere wijze.

Liefde kan nimmer liefdeloosheid genezen. De liefdeloosheid kan alleen genezen worden door - de liefdeloosheid zelve.

De liefdelooze is alleen, en vraagt niet anders aan de wereld dan met de pijn der liefdeloosheid alleen te mogen blijven.

Liefde, die gegeven wordt, wekt in den liefdeloozen mensch geen wederliefde: - slechts weezin en benauwenis, die tot haat kan stijgen.

Het eenige heil, dat de liefde op den liefdelooze uitwerkt, - is de verhevigde pijn der liefdeloosheid. Hoe dieper de liefdeloosheid in den mensch is, des te meer liefde roept hij op zich toe, en des te ondragelijker vermeerdert hij zich zelf zijn foltering.

Het is een schijnbaar onbegrijpelijkwreede wet, dat liefdeloosheid liefde op zich toeroept, gelijk de leegte de volte roept. Het wezen dier wet echter is een diepere rechtvaardigheid.

De wet, die wil, dat de mensch meer liefde op zich toeroept, naarmate de liefde in zijn eigen ziel verstorven is, is niet wreeder dan de wet, die in het schrikkelijke Evangelie-woord verborgen ligt, dat

‘wie heeft, zal gegeven worden, en die niet heeft, zal genomen worden ook wat hij heeft.’ Wat hem door de liefde ontnomen wordt, het is de doffe rust der liefdeloosheid, die hij zou behouden willen.

De oogen van den liefdeloozen mensch zijn vol van droefenis en oneindige smachting. De liefdevol geboren mensch, die zich de hel der liefdeloosheid niet verbeelden kan, - verstaat deze smachting en verstaat terzelfdertijd haar niet. Waar hij zijn liefde geroepen meent, zoo geeft hij haar in overvloed. Wat zijn liefde

echter niet begrijpen kan, is het feit, dat niet de liefdelooze mensch de liefde vraagt aan anderen, maar dat hij deze liefde aan zichzelf vraagt. De liefdevolle mensch verstaat den smartelijken roep om liefde alleen. Zoo wordt hij met wetmatige zekerheid in zijn liefde bedrogen.

Slechts de zeldzame mensch, die in dit leven zelf nog werd herboren van
liefdeloosheid tot liefde, kan de beteekenis van de vraag om liefde in den liefdelooze
verstaan.

De liefde, die door den liefdelooze niet aanvaard wordt en vernederd, keert terug tot den mensch, die haar zond, en loutert zich tot schooner liefde nog.

Alle zuivere liefde, die onverhoord bleef en gesmaad, loutert en vermeedert zichzelf.
En zelfs al zou de liefdevolle mensch in levende smart in dit leven tenonder gaan, -
wie weet waartoe zijn ziel heropstaat?

In de waarachtige tranen der liefde leeft een donker geluk. De tranen zijn een droeve wijze van zich te voelen leven, en zich te voelen leven is altijd nog geluk.

Onmacht tot liefde is terzelfder tijd onmacht tot levend lijden, dat dan wederom de suprême foltering is.

Het levende lijden van den liefdevollen mensch ligt voor den liefdeloozen mensch in onbereikbare verten van geluk verborgen.

De liefdelooze kan, met de laatste liefde die in hem is overgebleven, slechts diengenen liefhebben, die hem niet liefheeft of niet edel liefheeft.

De liefdelooze, die zijn laatste liefde geeft aan dengeen, die haar als waardeloos verwerpt, - treedt daardoor uit eigen drang de eenige beproeving in, die zijn kleine liefde grooter maken kan en zuiveren.

De laatste kracht tot liefde in den liefdelooze is de laatste gloed zijner ziel, zijn laatste mogelijkheid tot wedergeboorte. Het is beter, dat zij verworpen wordt, dan dat zij jubelend antwoord vinden zou in menschenoogen. En omdat zij verworpen moet worden, verwerpt de lief-

delooze haar zelf. Alleen op het oogenblik, dat hij de innerlijke zekerheid heeft, dat geen wederliefde hem wachten kan, - eerst op dit oogenblik laat hij zijn laatste liefde van zich uitgaan. Zoo scheidt de liefdelooze mensch zichzelve de beproeving, die hem redden en genezen kan.

De kleine, kille liefde van den liefdelooze, die stralend antwoord vinden zou in menschenoogen, dreigt in dit licht tot schaamte en verzadigdheid te dooven.

Het verst-voorstelbare einde van verstand en liefdeloosheid is eindelooze angst en leegte, gelijk het verst-voorstelbare einde van de liefde onbevatbaar hevig leven is en vreugde.

Zielskracht.

Zielskracht is gezuiverde levenskracht. De zielskrachtige mensch is de mensch, die het leven aanvoelt op de wijze der ziel en in wien de behoeften der ziel overheerschen.

De innerlijke levenslijn van den zielszuiver geboren mensch verloopt eenvoudig, tenzij hij de ziel terug laat zinken in den stroom der blinde levenskracht, of tot verstand laat verstarren. Beide zijn mogelijk.

Er wordt geen mensch zuiver van ziel geboren. Maar de ééne mensch wordt zuiverder geboren dan de ander. Dit vormt een graadverschil, en dit graadverschil kan men door levenskracht en ziels-

kracht aanduiden. Het vage flikkeren der ziel in den blind-levenskrachtigen mensch, is in den zielskrachtigen, den 'rechtschapen' mensch een vast licht geworden.

Terwijl de ongezuiverde levenskracht zich slechts door blinde daden reinigen kan, en daardoor de zielskracht kan bevrijden, zoo kan de zuiverder-geboren ziel zich slechts door onthouding en vermindering van het kwaad versterken.

Ieder mensch heeft het kwaad noodig om het goede in zich te baren en bewust te worden. Maar lichte fouten voeren de zuiverder-geboren ziel alreeds tot bezinning.

Ieder welgeboren mensch leeft naar vaste innerlijke wetten. Op een gegeven oogenblik wordt iedere ziel rijp voor dezelfde groote gevoelens, en openbaart aan zichzelf dezelfde eeuwige waarheden. Zelfs een ziel, die zich geschonden heeft,

maakt dezen wetmatigen groei nog door, echter op de wijze van een verschrompelde plant, en met de steeds stijgende pijn van het bewustzijn, wat het had kunnen wezen.

De ziel is geluk. De ziel te voelen leven, is het elementaire geluk. Een zuiver-geboren ziel scheidt zich altijd geluk: 't zij in de liefde tot de mensen, 't zij in de liefde tot God.

Hoe zuiverder een ziel geboren wordt, des te lichter lost zich het levensprobleem voor haar op.

De vele schoone vrouwenzielen, voor wie het levensprobleem ternauwernood schijnt te bestaan, hebben dit levensprobleem niet ontweken, doch hebben het reeds opgelost, voor zoover om te leven noodig is. Zoo niet door bewustzijn en gedachten, dan toch door hun leven.

Iedere nieuwe phase van ontwikkeling kan de mensch slechts binnentreden door de nederigheid.

Wat de overgang van een oude phase tot een nieuwe phase voor den mensch zoo pijnvol en moeilijk maakt, is het feit, dat iedere oude phase van ontwikkeling tot een zekere volkomenheid moet gekomen zijn, aler de nieuwe in kan treden, en

dat iedere volkomen ontwikkeling hoogmoed doet ontstaan. Van den ouden hoogmoed tot een nieuwe nederigheid over te gaan, is zeer zwaar. Vermoeienis dwingt den mensch ertoe.

Misbruik van het woord is ontucht van den geest.

Het noodlot voor den mensch is niet zijn gemis aan geluk. Zijn noodlot wordt meestal: het gemis aan geluk niet zoolang te kunnen verdragen, tot het weder zijn intrek in hem neemt, en het groote verlangen te laten ontbinden tot vele kleine lusten.

Dat de gezuiverde of zuivergebleven ziel geluk is, dat het geluk moet komen, niet vanuit de omstandigheden, doch vanuit de ziel zelf, wanneer zij zich ertoe bereidt en weet te wachten en zich weet te onthouden, dit is de waarheid, die van groot belang is voor den nieuwen tijd, en die alle opvoeding beheerschen moest.

Wat kan mij het leven nog brengen aan geluk, is de vraag die talloze malen gesteld wordt en aan talloze levens noodlottig is geworden. De omgekeerde stelling van dezelfde vraag: ‘welke wetmatige veranderingen zal het element “ziel” in mij nog moeten doormaken,’ zou talloze levens kunnen redden.

Wanneer de ziel zich zuiver houdt, zoo d w i n g t zij daardoor het leven, haar het geluk te geven.

De ziel zelf is geluk. Doch aan het leven wordt zij zich dit geluk bewust.

Wanneer een ziel haar rijpheid voor een nieuw geluk bereikt heeft, dan geeft het leven haar duizend omstandigheden, duizend aanleidingen voor ééne, om aan zichzelf dat geluk te baren.

Het leven te ontwijken om de onvermijdelijke gevaren des levens, is het gevaarlijkste wat een mensch kan doen.

De vreugden en moeiten van het gewone leven zijn voor den mensch juist genoeg, om hem de zielskrachten te doen ontplooien, en hem de wijsheid te doen vinden, die om zuiver te leven noodig zijn. In dit opzicht is de economie van de natuur verwonderlijk.

De buitengewone mensch stijgt slechts na de volkomen aanvaarding, en door de volkomen ontginning van het gewone leven, tot het buitengewone leven.

De hoogmoed van den modernen mensch stootte het gewone leven terug, terwille van meer wijsheid en meer leven. En hij verdwaalde in een schimmenrijk van verstand en driften.

De grootste ontdekking van den nieuwen tijd is de her-ontdekking van het gewone leven.

Binnen den kring van het hem gegeven aantal levensjaren, kan de mensch eenige malen jong zijn, van middelbaren leeftijd wezen en grijsaard worden.

In iedere der drie levensstaten, waarin de mensch kan leven, is werken de eenige en universeele uitredding: zoo de mensch geen geluk heeft, belet het hem te vertwijfelen; zoo de mensch geluk verwacht, belet het hem zich in vruchteloze afwachting te verteren, en zoo de mensch geluk heeft, belet het hem van dat geluk vermoeid te worden.

Goed beschouwd, is er geen Europeesch denker, die zich heeft kunnen weerhouden, om de mogelijkheid tot het geluk in de liefde te stellen, omdat op een gegeven oogenblik van rijpheid de ziel van iederen mensch deze waarheid aan het

bewustzijn baart, open-baart. Wat verschilt, is slechts de bepaling, hoever de mogelijkheid van het geluk der liefde in dit leven reikt. Pessimisme en optimisme is dus in den grond een graadverschil in de waardeering der liefde.

Doorgevoerde zelfontleding geeft den mensch veel te weten omtrent den mensch in 't algemeen, maar over zichzelf in 't bijzonder komt hij niets te weten.

Wat de waarde van een mensch bepaalt, zijn niet zijn eigenschappen zelve, maar de onderlinge v e r h o u d i n g dier eigenschappen. Deze verhouding der eigenschappen vormt eerst het levende geheel zijner menselijkheid, en dit levende geheel kan slechts door anderen waargenomen worden, nooit door hemzelf. Gelijk

de spiegel hem een vreemdverstart beeld geeft van zijn uiterlijke verschijning, zoo geeft hem de zelfontleding een vreemdverstart beeld van zijn innerlijk wezen. Spiegel en de zelfbespiegelende geest geven den mensch een aantal trekken van zichzelf te kennen, nooit het levende geheel van lichaam en van geest.

Wat valsche lof en valsche blaam zoo gevaarlijk veel vat geeft op den mensch, is het feit, dat hij zich heimelijk alreeds méér goeds heeft toegeschreven, en zich van méér kwaads beticht, dan anderen hem ooit kunnen doen.

Menschelijke liefde.

Er zijn in het menschenleven twee oogenblikken, die alles beslissen: het oogenblik, waarop de mensch voor 't eerst waarachtig liefheeft, en dat andere oogenblik: het oogenblik, waarop de mensch voor 't eerst de Evangeliën leest en begrijpt in hun zuiveren zin. Het ééne oogenblik is meestentijds de ingang tot het andere.

In de liefde wil de mensch door de geliefde verlost worden en voelt tezelfdertijd den drang, de geliefde te verlossen, (van de schuld van het verleden, van de zwakte van het heden, van de bedreiging der toekomst.) De liefde is het eenige gevoel waarin zwakte en kracht, hulpbehoevendheid en reddingsdrang, deemoed en zelfbewustzijn vereenigd kunnen leven.

De eerste drang, dien de man zich in zijn liefde bewust wordt, is de zorg voor den geest van de geliefde, en het eerste verlangen, dat de vrouw zich in haar liefde bewust wordt, is het verlangen naar de schoone daden van den man.

De mensch in zijn liefde wordt zich plotseling met kalme helderheid bewust, dat hij tot zichzelf gekomen is. De mensch is tot zichzelf gekomen, door tot een ander uit te gaan. Ziehier het eenvoudigste en tastbaarste bewijs, dat de mensch zichzelf slechts vinden kan, door zichzelf te verlaten.

De man denkt over het leven; het leven denkt in de vrouw.

Het is de wet des levens, dat de man aan de vrouw het bewustzijn geven zal, en de vrouw aan den man de daadkracht.

De liefde openbaart aan den man een wereld buiten zichzelf, en aan de vrouw een wereld in zichzelf.

De beste liefde in een leven is herkenbaar aan haar eenvoud en hare eenvoudige bereidheid, om den eisch der zinnen te overwinnen op alle gebieden.

Wat de liefde in haar eersten onbewusten aanvang is, is het glorieuse voorteken, van wat zij eens zal kunnen worden.

Zoolang de liefde onbewust blijft, verraaft zij haar oorsprong als deel der Alliefde, als schoonheid en gemeenschap van alle zielen tot in ondroombare hemelen; zoodra de liefde zich bewust wordt, vergeet zij haar oorsprong en meent, dat het haar begin en einde is, liefde tot één enkel mensch te zijn.

Er bestaat niet één liefde in één mensenleven. Doch er bestaan wel vele liefden voor één enkel mensch, die elkaar opvolgen in den tijd.

De liefde voor één enkel mensch voor het gansche leven, die altijd een andere liefde wordt, en toch zichzelf blijft, is de schoonste liefde. Zij bewijst het meest de vrijheid van de menselijke ziel.

Iedere mensenleeftijd heeft zijn eigen liefde.

Vele mensen leren eerst na vele ervaringen en vele liefden, de verwondering der eerste liefde kennen.

Hoe hoger een liefde stijgt, des te eentoniger wordt zij in haar openbaring. Maar achter deze eentonigheid bergt zich een eindelooze rijkdom, die zich meer en meer aan het gewone oog onttrekt. Dit geldt zoowel voor de liefde van den vromen mensch, als voor de edelste aardsche liefde.

In het volkomen huwelijk tusschen man en vrouw worden vele gevaren, die vanuit de manlijke en vrouwelijke natuur ontstaan, door wederzijdsche ondersteuning opgeheven.

Het gevaar voor de vrouw is de uitdooving van het hooge instinct; het gevaar voor den man is de afdwaling van het bewustzijn tot dorre logiek.

De man zoekt zichzelf. De vrouw zoekt anderen. Het gevaar voor den man is, in zichzelf te verstarren; het gevaar voor de vrouw is, zich in anderen te verliezen.

De vrouwen hebben een verwonderlijke tact, het kwaad in den man aan te vallen, op de plaats, waar het 't meest kwetsbaar is. Zij vallen het kwaad in den man aan, daar waar 't belachelijk is. Zij voelen bij instinct, dat het de illusie van de grootheid van het kwaad is, die velerlei kwaad instandhoudt.

Het doel van het huwelijk in het kind te stellen, is een der logische ontfaardingen van een in logiek verwaalden tijd. De mensch is op aarde terwille van zijn geluk, en het geluk voor den mensch is de ontbloeiing zijner persoonlijkheid. Slechts wie gelukkig is, kan de schoonere

toekomst baren. Slechts wie voor het Heden leeft, leeft voor de toekomst. Slechts man en vrouw, die volkomen voor elkaar leven, leven op de beste wijze voor het kind. Zij scheppen de sfeer van geluk, die meer dan alle willekeurige zorg en liefde, de ziel van het kind ontbloeien doet.

Zij, die het kind tot eenig doel van hun huwelijk maken, maken dit kind tot symbool eener vreugdelooze berusting.

Zij, die al hun aandacht op het kind tezamen trekken, ontnemen aan de kinderziel dat deel van vrijheid en van eigen leven, dat het om te ontbloeien nodig heeft.

Hun eigen menselijke toekomst te verloochenen, en deze in een kind te stellen (dat dikwerf hun kind niet is, waarin soms kiemen van langvergeten voorouders tot leven opstaan): dit is het oppervlakkige altruïstische voorschrift van de eeuw van het kind. Doch dit beteekent niets meer

en niets minder dan: de vloek van twee verloren levens te laden op een beginnend leven. En vroeg of laat moet deze vloek zich uitleven. Met kind ontleent zijn feitelijke ervaringen aan het leven, maar de algemeene notie van het leven, de sleutel waarmee het zich deze ervaringen verklaart,

ontleent het aan het leven van de ouders. En het kind, dat het leven der ouders in het zijne teloor zag gaan, leeft beladen met het vorgevoel van de nutteloosheid van alle leven, en voelt zich voortgeleefd naar vreugdelooze horizonnen.

De man wil de vrouw, en de vrouw wil het kind, dit is de bekende definitie van het huwelijk; echter slechts van het blinde en zinnelijke huwelijk. Doch zoo het huwelijk door de liefde boven de zinnen

verheven wordt, zoo wil de man door en in de vrouw de wereld begrijpen en bezitten, en der vrouw liefste en meest eigen kind is - het levenswerk, dat uit beider innerlijke omhelzing wordt geboren.

De levenskrachtige vrouw mint het kind boven den man. De zielskrachtige vrouw mint den man boven het kind. Want den man boven het kind te minnen, bewijst in de vrouw de triomf van de ziel, van de vrije keuze boven de natuurnoodwendigheid.

Steeds zuiverder liefde is steeds meer liefde. De lagere moederliefde deelt nog; de hogere moederliefde deelt niet meer. De hooger-gearde vrouw mint alreeds het kind in den man op dezelfde wijze, als de hoogst-gestegen mensch de menschheid liefheeft in God. Het een is de zwakke voor-vorm van het ander.

Hij, wiens hart met een levend hart vereenigd is, heeft eerst de werkelijke hartsverbinding met het leven gevonden. Eerst vanaf dit oogenblik kan zijn begriipen van het leven medetrillen worden, en eerst dit medetrillen baart de wijsheid.

De tweeledige geboorte, die in ieder waarachtig huwelijk plaats heeft, is de geboorte van elkanders werkelijk karakter. Zoo beschouwd, zijn man en vrouw elkanders schepping.

Hoemeer andere menschen de mensch afwisselend lief kan hebben, des te meer heeft hij in zijn liefden enkel zich zelve liefgehad.

De mensch der zinnelijke liefde aanbidt zich zelve, - door middel van anderen.

Waar de liefde niet is, openbaart zich onmiddellijk de ingeboren vijandschap der geslachten.

De zinnelijkheid van den man is egoïsme, want zij wil zich uitvieren ten koste van de persoonlijkheid der vrouw. Maar de drang tot moederschap in de vrouw is nog niet minder egoïsme, want hij wil

zich verwerklijken ten koste van de persoonlijkheid van den man. Zoolang beide deze drangen natuurlijk blijven, zijn zij een bittere verloochening van elkanders eeuwig levensbeginsel.

Zonder de liefde, ziet de vrouw in den man slechts de vraatzucht der zinnen, en de man ziet in de vrouw slechts het werktuig des barens. Zonder de liefde voelt de vrouw het wezen van den man slechts aan als blindvretende kracht, en de man voelt in het wezen van de vrouw slechts blin-

den wederstand, een hinderlaag, door de natuur aan zijn lust gelegd, en uit de botsing dier beide kan slechts blinde haat ontstaan. Daarom is ieder zinnelijk, natuurlijk huwelijk het uitgangspunt van een tragedie, een sluipgevecht op leven en dood in den duister.

De huwelijksliefde dooft niet tot kameraadschap uit, gelijk de zegswijze luidt van het gedachteloze leven. De huwelijksliefde dooft uit tot de wreede vijandschap der geslachten, (die zich het masker der kameraadschap voorhangt) ofwel hervindt de zielsvreugde, die de eerste blik beloofde. Nooit meer dan twee wegen zijn mogelijk.

Er is een oogenblik in elke liefde, waarop de verbeelding van den minnaar zich vrijwillig het beeld der geliefde oproept, in afzichtelijkheid en krankheid, teneinde dan dit beeld met triomfanter liefde te omvan-

gen. Het is de kracht der ziel, die zich dan openbaart, om met haar licht het donkere toeval van de zinnen tot machteloosheid te veroordeelen.

Er is een andere werking der verbeelding, die onwillekeurig is, en die de mensch aan zich zelf verraadt. Wanneer in droomen of verbeelding het beeld van de geliefde krank en afzigtelijk verschijnt,

en de mensch voelt bij dit visioen zijn liefde plotseling verlammen en vergaan, zoo wordt daardoor bewezen, dat zijne liefde nog troebel van sluipende lusten was.

Het oordeel van de vrouw is onfeilbaar, wanneer geen hartstocht haar belet te zien. Het oordeel van de vrouw kan schrikkelijke dwaasheid worden, wanneer hartstocht haar beheerscht. De oordeelswijze van de vrouw is van hooger orde, doch tevens veel gevaarlijker voor het leven, dan die des mans.

Wat het oordeel van de vrouw zoo gevaarlijk maakt voor het leven, is het feit, dat zij, in haar wijsheid en haar dwaasheid, naar geen twijfel luistert.

Wanneer haar ziel in rust is, zoo kan het oordeel van de hoogere vrouw het onfeilbare richtsnoer zijn der mannelijke rede.

De mannelijke rede, het mannelijk bewustzijn, behoort zich tot de vrouwelijke wijsheid te verhouden, gelijk de liefhebbende man zich van nature verhoudt tot de vrouw: haar beheerschend en regelend, heeft hij zich dienaar te weten.

De groote kwaal der moderne wereld is de overheersching van het mannelijk element op het vrouwelijke.

Hoewel de vraag, of het vrouwelijk wezen zich gevormd heeft als noodwendig uitvloeisel der natuur, ofwel onder den invloed der maatschappelijke instellingen, door geen enkele wetenschap ooit is opgelost, zoo toch is dit een onbetwistbaar feit: dat de grootere levenskracht van het vrouwelijk geslacht, diens rijker

mogelijkheid tot goed en tot kwaad, een gevolg is van de sexueele beperking, die gedurende eeuwen en eeuwen aan de vrouw is opgelegd, en dat de verzwakte levenskracht van het mannelijk geslacht een gevolg is van de mateloze sexueele vrijheid, die dit geslacht eeuwen en eeuwen

voor zichzelf heeft voorbehouden. En een even onbetwistbaar feit is het, dat de menschheid de noodlottige vrijheid bezit, zichzelf en haar eeuwenoud wezen door intellect en onnatuur te verstoren. En zoo dus is er in de moderne leuzen van vrouwen-emancipatie, recht op liefde voor de

vrouw enz. iets huiveringwekkends. Zij kunnen een voorteken zijn van een nieuwen, demonischen aanslag van de menschheid op zich zelve. En er is geen enkel teeken, dat ons geruststelt, dat de natuur der vrouw tegen dezen aanslag bestand zou zijn.

Een volkomen natuurlijke liefde is niet denkbaar zonder een absolute jaloezie. De jaloezie is het hoogste teeken van de waarachtigheid eener natuurlijke liefde, maar ook haar schroeiend schandemerk. Het feit, dat de mensch in zijn jaloezie op een gegeven oogenblik en onder gegeven

omstandigheden in staat is, vreugde te scheppen aan het bitterste lijden, de bitterste ontblooting van het wezen, dat hij het meest wel te doen wenscht op heel de wereld, dit feit alleen is reeds voldoende, om de zekerheid te geven, dat de mensch bij de natuurlijkheid der liefde niet blijven

kan, en tot een andere liefde zich moet redden, hoelang de weg ook is, en hoe schoon reeds de natuurlijkheid der liefde is. Want wat is een liefde, die morgen reeds bereid is, de werking uit te oefenen van den doodlijksten haat?

Christelijke liefde.

Soms schijnen alle moreele geschriften ter wereld ons slechts een soort van geestelijk oogenwater, om er de betoovering van den alledaagschen droom mee uit de oogen te wisschen, teneinde - de Evangeliën te kunnen lezen.

Zooveel de mensch reeds is, zooveel verstaat hij van de Evangeliën.

De mensch vreest de komst van het lijden in zijn leven. Doch dieper nog vreest hij, dat lijden niet volkomen te kunnen doorleven, wanneer het eenmaal in zijn leven zou getreden zijn. In de eerste vrees zijn het de zinnen, die letsel vreezen, in de tweede vrees is het de ziel, die schade vreest.

In de ingeboren vrees, het lijden niet waardig te blijken, erkent de mensch onbewusterwijze de noodzakelijkheid van datzelfde lijden, dat hij boven alles schijnt te vreezen.

De mensch wil niet lijden, en hij wil kunnen lijden. Hij wil onbeschadigd blijven, en voorvoelt, dat deze onbeschadigdheid hem zal beschadigen. Ziel en zinnen streven in hem naar behoud, en hij voorvoelt, dat het behoud van het één slechts

het verderf van het ander kan zijn. Zoo botsen de voorgevoelens van zijn hogere en lagere natuur tezamen, en de gedachte aan de toekomst vervult hem met een smartelijk-droomerige verwarring.

Lijdensdrang is levensdrang. De mensch kan slechts het geluk begeeren, nooit het lijden. Doch het voorgevoel van de noodzakelijkheid van het lijden kan in den mensch tot zulk een kracht stijgen, dat de mensch innerlijk het lijden tot zich roept,

dat hem van een nieuw geluk nog scheidt. Zoo deden de groote Christenen in hun dorst naar den marteldood, maar zoo doen ook, in het gewone leven, de geliefden in wier geluk een vage drang zich mengt, voor dat geluk te mogen lijden.

Groot geluk gaat altijd vergezeld van lijdensdrang, die dankbaarheid is en dorst naar altijd meer geluk.

Wanneer de mensch op een gegeven oogenblik heeft leeren begrijpen, dat hij tot volkomenheid gedwongen is, en deze volkomenheid slechts door lijden te bereiken is, zoo beslist de mate van levenskracht, die hij op dat oogenblik heeft overgehouden, of dit visioen der toekomst

hem met vreugde vervullen zal, ofwel met ontzetting. Sterke levenskracht ziet slechts het nieuwe land, dat zich na ieder lijden opendoet; zwakke levenskracht ziet slechts het lijden, dat de toegang tot dit land verspert.

Wijsheid is weten, uit liefde gewonnen.

**De dwaze mensch meent te leven; de wijzere mensch voelt zich heengeleefd worden,
- naar een doel.**

Wil en weten vereenigd is eerst: hoogste wijsheid.

Het talent is hoovaardig; het genie is deemoedig. Het talent kent, als het verstand, zijn eigen waarde; het genie kent, als de liefde, zijn eigen waarde niet.

Iedere eeuwen-oude gedachte wordt weer nieuw op hetzelfde oogenblik, dat de tijd haar noodig heeft.

In zijn onsterfelijk woord: 'dat alle gedachten der wereld tezamen nog niet één kleine beweging van liefde kunnen opwekken' heeft Pascal heel de geestelijke tragedie voorzien, die volgen moest, toen het Humanisme het verstand en het kennen ten troon hief, en het hart en de liefde onttroonde.

De liefde en het geluk der liefde zijn het toereikende voedsel voor de ziel. Alle schoonheid van de zinnelijke wereld daarenboven: de schoonheid der natuur, de schoonheid van de lichamen der geliefden, al wat de aarde van tijd tot tijd nog geven

wil, is voor den mensch der liefde een gelukzalig toeval en een gave boven de behoefte zijner ziel. Zoo kan de heilige mensch zich op deze donkere aarde bevinden, als temidden van een glorieus te-veel.

Het genot van natuur en samenleving, het huwelijk en de vriendschap, alle aardsche geluk kortom, wordt slechts volkomen en zonder verbittering geleefd, zoo het Christelijk geleefd wordt. Wel heeft het Christendom gezegd, dat het beter is niet te trouwen dan te trouwen, beter vriendschap te geven dan te ontvangen,

beter boven de zinnen te leven dan met de zinnen, doch deze ontkenning des levens is in werkelijkheid een bevestiging des levens. Zij bevestigt slechts, dat boven iedere vreugde altijd een hoger vreugde mogelijk is, en dat iedere huidige vreugde doorgang worden kan tot een nieuwe vreugde, waarin de vreugden van een

lager staat stilzwijgend opgenomen zijn. En het is natuurlijk, dat een vreugde, die zich verwijdt en vermeerderd, in dezen groei nieuwe vormen aanneemt en de oude vormen afwerpt. Het huwelijk met een mensch kan zich verwijden tot een huwelijk met de menschheid, de aardsche

schoonheid kan versmelten in een hemelsche schoonheid.

Daardoor, door achter iedere vreugde een eindeloozen horizon te stellen, maakte eerst het Christendom de aardsche vreugde waarlijk mogelijk. Want de mensch wil steeds het grenzenlooze, en iedere vreugde, waaraan een grens gesteld is, verdoft en slaat om tot bitternis.

Het geluk der liefde: dat wat volkomen bevredigt en terzelfder tijd een grenzenloos verlangen naar méér wekt. Het genot der zinnen: dat wat nooit bevredigt en slechts een brandenden dorst naar méér

wekt. Volgens zijn aard, is alle begeerte grenzenloos. Doch de grenzenloosheid van zinnelijk en geestelijk begeeren verhouden zich tot elkaar als een wanhopige eisch tot een zekere belofte.

Ook de mensch afzonderlijk kan leven in een bitter en natuurlijk huwelijk met zich zelve. Hij kan zichzelf aanbidden volgens de zinnen, en zich waarachtig haten volgens de ziel.

Wanneer een mensch in zijn kind zijn eigen gelijkenis waarachtig haat en verafschuwt, zoo wordt daardoor bewezen, dat de onmachtige eigenhaat zijner ziel van dieper oorsprong was dan de overmachtige eigenliefde zijner zinnen.

Wanneer de eigenhaat der ziel van dieper oorsprong is, dan de eigenliefde der zinnen, zoo is een oogenblik of stadium denkbaar, dat vanuit dezen diepen oorsprong de mensch de kracht verkrijgt,

om zijn machtelozen eigenhaat tot daadwerkelijke zelfverwerping om te zetten.
Dan ontstaat het ascetisme, dat boetedoening en genezing is.

Het is natuurlijk, dat, wanneer alle voedingsstoffen zich in een krank lichaam tot vergif omzetten, dit lichaam door diët genezen wordt. Even natuurlijk is het, dat, zoo alle gewaarwordingen en gevoelens in een kranke ziel zich nog slechts tot droefenis of boosheid kunnen omzetten,

deze ziel zich door ascetisme geneest. Waar het oorspronkelijke Christendom van ascetisme spreekt, beoogt het òf de natuurlijke versmelting van een lager vreugde in een hooger vreugde, òfwel de geneesmethode voor de kranke ziel.

Het gevaarlijke ascetisme is vrees, die steeds meer het uitzicht van de ziel op haar gedroomde vreugde verspert, en daardoor steeds meer wanhoop wekt, tot eindelijk de verwachting van de ziel in rauwe, donkere pijn verloren gaat.

Het ascetisme gewelddadig op te dringen aan naturen, die te leven hebben, en uit het leven te leeren hebben, is onder de vele historische misvattingen van het Christendom een der gruwelijkste, en die tot in onzen tijd nog welig om zich heen grijpt.

Het onnatuurlijke ascetisme heeft als enig geestelijk resultaat, een geweldigen, onbewusten wrok te wekken tegen het leven, dat zich aan den mensch onttrokken heeft, en een drang, om ook anderen den toegang tot dit leven af te snijden. Velerlei geestelijke gestrengheid is op deze wijze verklaarbaar.

Het ascetisme zal, ook in de schoonste tijden, de ontwikkeling der menschheid blijven begeleiden. Dat ascetisme echter alleen, waardoor de mensch met het kleine lijden van de zinnen wil betalen voor een eindeloos geluk der ziel.

Het Stoïcisme leerde het gemis der aardsche vreugden vreugdeloos verdragen; het Christendom leerde het gemis der aardsche vreugden verdragen vanuit een hooger vreugde, die wel ieder oogenblik bereid is, de kleinere vreugden van de aarde te bestralen, doch die uit zichzelf bestaat en die de natuurlijke straling is van de gezuiverde ziel.

Dat het Christendom de aardsche vreugde verdiept, en de waarneming dier vreugden niet vervaagt, doch verheldert, wordt in onze eigen litteratuur alreeds bewezen door het feit, dat niet alleen er geen natuurpoëzie verrukkender is, dan die van onzen eenigen modernen Christen,

Guido Gezelle, maar nergens ook de natuur met gescherpter zinnen waargenomen werd, nergens meer de natuur als natuur aanschouwd werd, zonder de vervalsching van een enkele tendenz, van een enkele persoonlijke bijgedachte.

Dat de Christelijke vreugde de ladder der aardsche verschijnselen doorloopt, aler zij zich daarboven verheft, daarvan geeft het grootste Christelijke werk, dat sinds het einde der Middeleeuwen werd geschreven: 'de Idioot,' van Dostojevski, een onwillekeurig bewijs. Voor het eerst

sinds eeuwen stijgt in dit werk de Christelijke vreugde weder tot die verblindende en vernietigende hoogten, die de Middeleeuwen de extase noemden, en waarvan zelfs de verste herinnering in de laatste eeuwen is verloren gegaan.

Doch deze mystische extase van den

hoofdpersoon, den eenvoudig- en heiliggeboren mensch, Prins Myschkin, vangt aan met de verrukte aanschouwing der aardsche verschijnselen, met de schoonheid van het aardsche leven, zij vereenvoudigt zich naarmate zij stijgt, wordt steeds meer louter vereeniging, totdat bij de suprême

woorden: 'ziet het kind, ziet de dageraad!...' de woorden overslaan tot den 'schreeuw des geestes' en de aanschouwing der aardsche schoonheid versmelt in het verblindende licht, in 'het gouden oogenblik, dat eeuwicheden duurt'.

Hoewel de liefde meer dan licht en geur is, zijn er licht en geur in de liefde. Al wat geurt op aarde en schoon is, wordt door dit licht bestraald, en door dezen geur omstreamd, dubbel stralend en dieper geurig; al wat stinkt en onschoon is, wordt door den geur en het licht der liefde onherroepelijk verzwolgen.

De directe invloed van de liefde op het zintuigelijk organisme is een probleem, dat de nieuwe tijd te ontdekken of te herontdekken heeft. Waar het reeds een onloochenbaar feit is, dat zelfs de natuurlijke liefde den mensch als met een koele, onbekende kracht doortrekken kan, de

oogen beter doet zien, de borst dieper doet ademhalen, en het bloed geregelder doet stroomen, zoo moet dezelfde wet die in het kleine werkt, ook op grooter gebieden werken, en de liefde, die gansch tot charitas zich zuivert, moet grooter wonderen kunnen volbrengen. Dus geeft

de aanschouwing van de wetten van de gewone werkelijkheid alreeds het bange
voorgevoel, dat de werkelijk levensbeheerschende ideeën in schrikkelijke vergetelheid
zijn geraakt, en het moderne leven gedompeld is in een barbaarsche duisternis.